

ΠΕΡΙ ΤΙΝΟΣ

ΜΗΤΡΑΣ ΣΤΑΘΜΩΝ

ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣΗΣ ΜΕΝ ΕΝ ΥΠΑΙΠΟΙΣ

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΗΣ ΔΕ ΕΝ Τῷ ΜΟΥΣΕΙῷ ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ.

ΥΠΟ

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

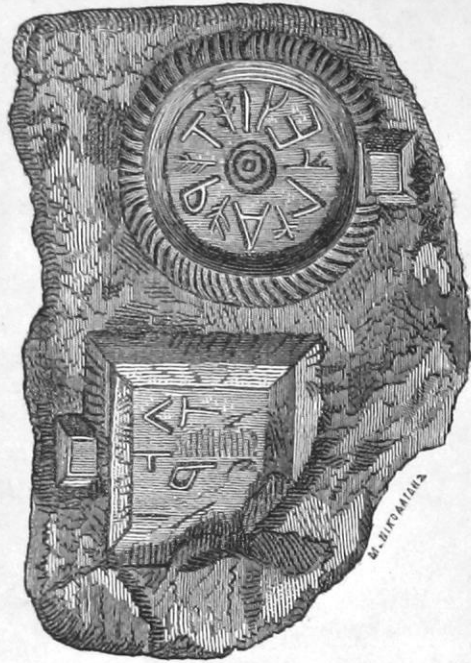
ΕΠΙΜΕΛΗΤΟΥ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ.

Ε. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ,

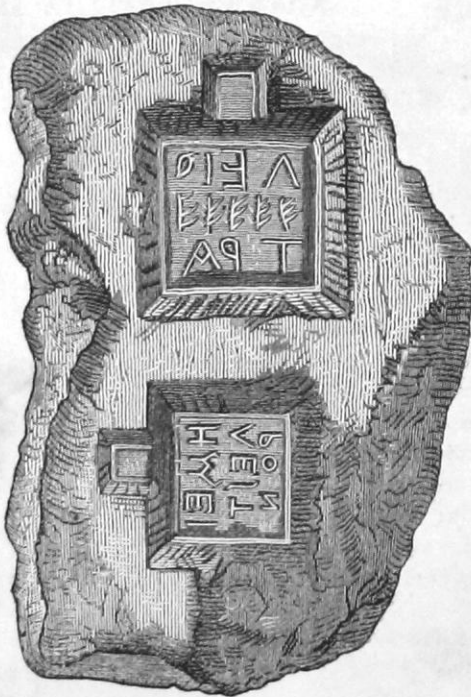
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ο ΤΥΠΟΣ.
(Δίοδος Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ἀριθ. 8.)

1877.

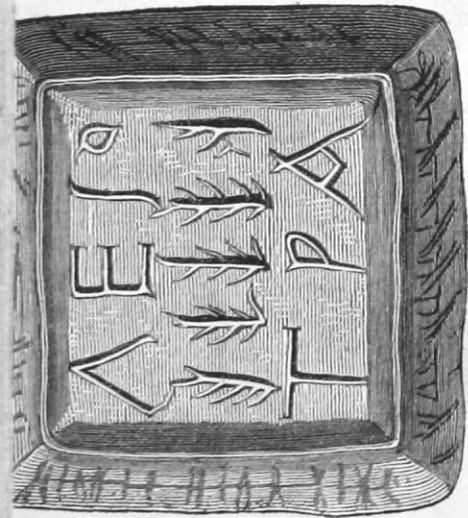

M. ΒΙΓΟΜΑΙΣ

ΜΗΤΡΑ ΣΤΑΘΜΩΝ.

M. N. ἐστρεβ. καὶ ἐχρ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΟΣ
ΜΗΤΡΑΣ ΣΤΑΘΜΩΝ

ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΕΙΣΗΣ ΜΕΝ ΕΝ ΥΠΑΙΠΟΙΣ

ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΗΣ ΔΕ ΕΝ ΤΩ ΜΟΥΣΕΙΩ ΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ.

Πρὸ δύο περίπου μηνῶν ὁ ἀξιότιμος λατρός κ. Κωνσταντῖνος Μανούσος προσέφερε τῷ Μουσείῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς λίθον ἔχοντα τέσσαρας μήτρας πρὸς κατασκευὴν σταθμῶν ῥωμαϊκοῦ συστήματος· ἕνεκα δὲ τῆς σπανιότητος καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ σημασίας κατέχει σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μουσείου τῆς ἡμετέρας πόλεως. Ἐνδιαφέρει δὲ τοὺς ἀρχαιολόγους

ἀ) διότι εἶναι ἡ πρώτη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ εὑρεθεῖσα μήτρα πρὸς κατασκευὴν σταθμῶν

β) διότι δεικνύει τίνι τρόπῳ κατασκευάζοντο τὰ σταθμά· καὶ
γ) διότι ὀρίζει τὴν ὄλκην τῆς ἐν Ὑπαίποις ἐμπορικῆς λίτρας.

I

Ὁ λίθος εἶναι ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ὄφριτων, κοινότατος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ· ἀλλ' ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας, καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς πλευρὰς εἶναι βεβλαμμένος· ἔχει δὲ μῆκος 0μ,021, πλ. 0μ,014 ἢ πᾶχ. 0μ,005. Ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτοῦ ἐπιφανείας εἰσι δύο λαξεύματα, ἔχον-

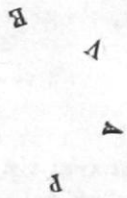
τα σχήμα τετραγωνικής κολοβής πυραμίδος άντεστραμμένης με βάσιν ορθογώνιον και με πυθμένα εξωγκωμένον. Της μεγάλης βάσεως του πρώτου λαξεύματος ή μία διάστασις ίσούται με 0μ,068 ή δε έτέρα με 0μ,065. Παρά τή μικροτέρα πλευρά της βάσεως υπάρχει κοίλωμα λελαξευμένον σχήματος παραλληλεπίπεδου. Έπί του εξωγκωμένου δε πυθμένος έγκεχάραται άντι-στρόφως ή λέξις

Ι Ξ Λ
Α Ϛ Τ

Τό δεύτερον λάξευμα κατά τας δύο αυτου έδρας είναι βεβλαμμένον' υπάρχει δε έγκεχαγαγμένη επί του εξωγκωμένου αυτού πυθμένος ή λέξις.

Ι Ξ Μ Η
Τ Ξ Λ
Ν Ο Ρ

Έπί της έτέρας έπιφανείας του λίθου υπάρχουν επίσης δύο λαξεύματα. Τό πρώτον είναι κυκλικόν επί δε της έπιφανείας του εξωγκωμένου αυτού πυθμένος έγκεχάραται ή λέξις *Μίτρα* ούτωσί

Τό δεύτερον λάξευμα έχει σχήμα τετραγωνικής κολοβής πυραμίδος άντεστραμμένης αλλά βεβλαμμένης κατά τας δύο αυτης έδρας με βάσιν ορθογώνιον και με πυθμένα εξωγκωμένον έφ' ου έγκεχάραται ή λέξις

Ι Ξ Λ
Α Ϛ Τ

Τοιαύτη ή περιγραφή του αρχαίου τούτου μνημείου, όπερ έστι μήτρα σταθμών (*matrice à poids*) δι' ής κατασκευάζοντο σταθμά ήμιλίτρου και σταθμά λίτρας δύο διαφόρων

σχημάτων εν τοις τέσσαρσιν αυτου λαξεύμασιν.

Έκ της Μικράς Ασίας ουδεμία εισέτι έγνωσθη *μήτρα σταθμών*. Η μήτρα λοιπόν του ήμετέρου Μουσείου είναι ή πρώτη εκ της χώρας ταύτης γνωστοποιουμένη' παρατηρητέον δε ότι και εις πολλὰς άλλας χώρας, άκμαζούσας κατά τους αρχαίους και παλαιούς χρόνους, δεν άνεκαλύφθη μέχρι τουδε παραπλήσιον άντικείμενον 1).

Εύρέθη δε ή άσιατική αυτη μήτρα εν Υπαίτοις, πόλει αρχαία της Λυδίας, κειμένη επί των νοτίων ύπωρειών του Τρωόλου, προς τό Καύστριανόν πεδίον 2)' καλείται δε νυν υπό των κατοίκων *Ταπάι*. Των έρείπιων της πόλεως ταύτης καθ' εκάστην άνασκαπτομένων εξάγεται ύλη προς οίκοδομήν. Και τούτου έννεκα ουδεμία σχεδόν αξιόλογος αρχαιότης εκ των εν αυτη άνακαλυπτομένων είκο-

1) Έξ Ελλάδος μία μόνον είναι γνωστή εν τη περι σταθμών διατριβή του κ. *Schillbach*, ένθα σημειούνται τά εξής: περι αυτης. «... *enumeravi monumentum, ex creta vel simili lapidi mollifacum, non est pondus, ut recte Postolacca monuit, verumtamen hoc loco non putavi praetermittendum, propterea quod ad pondera spectat. Videtur enim fuisse ex e m p l u m v e i p r o p l a s t i a, ad quod formaeponderum conficeruntur. Pondera autem ipsa effecta videntur esse plumbo, postquam liquefactum est, in hujus modi formas infuso. In area efficta est diota, praeterea leguntur litterae MNA. Pondus autem hujus exempli gramm. 86,4 multo levitius est, quam ut de minae cujus vis pondere cogitare possumus.* » *Όρα Annali dell Instituto. Roma, 1865 sel. 188.*

2) *Στραβ. XIII, 627.* — *Ο Leake, Journal of a tour in Asia Minor σ. 256*, άγνωσθ την σημερινήν ονομασίαν των Υπαίτων, υπέθεσεν ότι οξ έκειντο ένθα νυν τό Πυργί. — *Ο κ. Γ. Έαρνός με έπληροφόρησεν ότι ή μήτρα αυτη άνεκαλύφθη εν Υπαίτοις πρό δεκαπεντίας: περίπου, ότε και είδε αυτην παρ' αυτην τφ εύρέτη.*

νίσθη και περιεγραφή εισέτι υπό αρχαιολογικήν έποψιν 1).

Όλίγα έτη π. Χ. τά *Υπαίτα* ήσαν πόλις μικρά, ως μαρτυρεί ο τότε άκμάζων *Βεργίλιος* 2), εν τοις εξής.

Nam freta prospiciens late riget arduus alto Tmolus in ascensu, clivoque extensus utroque Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hyraepris.

νήξθη δε επί των αυτοκρατορικών χρόνων, καθ' ους και χρήσις ιδιαιτέρων νομισμάτων τη έπετράπη. *Ο Πausανίας* αναφέρει τά εξής περί τινος ίερού της πόλεως ταύτης. «*Έστι Λυδοίσι επίκλησιν περσικοίς ίερά, εν τε Ίεροκαισαρεία καλουμένη πόλει, και εν Υπαίτοις: εν εκατέρω δε των ίερών οικημά τι, και εν τφ οικήματι έστιν επί βωμού τέφρα: χράα δε ου κατά τέφραν έστιν αυτη την άλλην. Έσελθών δε ές τό οικημα άνήρ μάγος, και ξύλα έπιφορήσας αυα επί των βωμόν, πρώτα μεν τίανραν έπέθετο επί τη κεφαλή, δεύτερα δε επίκλησιν ότου δη θεών έπάδει βάρβαρα και ούδαμώς συνετά Έλλησιν: έπάδει δε έπιλεγόμενος εκ βιβλίου. Άνευ δε δη πυρός άνάγκη πάσα άφθηναι τά ξύλα, και περιφανή φλόγα εξ αυτων εκλάμψαι 3).* *Ο δε Στέφανος ο Βυζάντιος 4)* ά-

1) *Ο Texier (univ pit.) σ. 248-5)* περιγράφει εν ολίγοις τά έρείπια ναού και τά του θεάτρου της πόλεως. Ένταύθα υπομνηστικω και την άπλην περιγραφην άναγλύφου τινός της πόλεως γενομένην εν *Α μ α λ ο ε ι α* κατά τό 1867 (άρθ. 1506. πρβλ. και Πανδώρας τομ. ΙΗ' σ. 374). Έκ των έπιγραφών δε αυτης εξ' μεν έδημοσιεύθησεν εν *Μουσ. και Βιβλιοθ.* (σ. 96 άριθ. 93 σ. 114. άρθ. ι. σ. 425 άρθ. λζ'. σ. 127 άρθ. μζ. σ. 129. άρθ. με, μς') μία δε εν *Π ρ ο ό δ φ* άρθ. 238. Έν τφ Μουσείφ υπάρχει ώρατον άγαλμα Διονύσου (υπ' άρθ. 427 του καταλόγου), ο πρώην του όποιου κάτοχος διαβεβαιού ότι εύρέθη εν Υπαίτοις.

2) *Metamorph XI, 450-452.*
3) *Πausan. v, 27,3.* — *Ο Texier ενθ. άνωτ. σ. 249*, υποθέτει ότι τά παρά τινι των Υπαίτων γεφύρα έρείπια εισι τά του ναού τούτου.
4) *Έκδοσ. Meinek, σ. 649.*

ναφέρει ότι αι ύπαιπνηαι γυναίκες ήσαν ώροιστάται, δώρον, ως λέγει *Άφροδίτης*. Νεώτεροι τινες γεωγράφοι έσημείωσαν ότι τά *Υπαίτα* ύφίσταντο μέχρι της αυτοκρατορίας του Γορδιανού: άλλ' εκ των έπισκοπικών καταλόγων ή υπαρξίς αυτων φαίνεται ύφισταμένη και καθ' άλλν σχεδόν την βυζαντικήν περίοδον' εν τη *Έκθέσει λ.χ. του Λέοντος του Σοφού ή πόλις αυτη αναγέγραπται ως εκκλησιαστικός θρόνος τφ Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως υποκειμένου 1)* εν έτέροις δε καταλόγοις, έπισκοπή τφ *Έφείσου υποκειμένη 2).*

Η

Μέχρι σήμερα περιεγράφησαν πλείστα μολύβδινα σταθμά της ρωμαϊκής έποχής, άλλ' υπ' ουδενός των εκδοσάντων αυτά έσημείωθη και πώς κατασκευάζοντο. *Έ* έπιπνηή όμως μήτρα, περι ής ο λόγος, με φέρει εις τας εξής παρατηρήσεις.

1ον. Έάν επί του κατασκευασθησομένου σταθμού έπρόκειτο να έκτυπωθή τό όνομα του άγορανόμου και επί των δύο αυτου πλευρών, ή μήτρα συνίστατο εκ δύο μερών, ών τό μεν είχε τον τύπον της μιας έπιφανείας, τό δε, τον της έτέρας. Ένοουμένων δε άμφοτέρων, έχύνετο ο μάλυβδος διά τινος όπης εν τφ εκ της συνεπαφής αυτων σχηματισθέντι κοιλώματι: είτα δε έκτοπιζόμενων εξήγετο ο σταθμός, έφ' ου άμέσως έκτυποτο και ή σφραγίς κατά τινας τόπους, ως π.χ. εν Σμύρνη, του κατά καιρόν άγορανομούντος προς ένδειξιν της γνησίας αυτων όλκης. *Ότι* μετά την κατασκευην έκτυποτο ή σφραγίς του άγορανόμου άποδεικνύουσι δύο λίτραι και τις σταθμός μιας και

4) *Παπαδοπούλου Κεραμείος, Κατάλογοι έπισκοπών εν Μουσείφ και Βιβλιοθ. της Εύαγγ. Σχολής. Περίοδ Β'. έτος α. σ. 66.* *Άνηγορεύθησεν δε μητροπολιτικός θρόνος επί Ίσαακίου του Άγγέλου, ως αναφέρουσιν έτεροι κατάλογοι εκδοσόμενοι υπό Parthey. σ. 155, 84. 466, 104 182, 34. 202, 149. 244, 12.*
2) *Parthey, σ. 402, 14.*

ἡμισίας λίτρας, ἐφ' ὧν εἰσὶν ἐντετυπωμένοι αἱ σφραγίδες τοῦ ἀγορανόμου μετὰ τὴν κατασκευὴν των. Τὰ σταθμὰ δὲ ταῦτα εὐρέθησαν ἐν Σμύρνῃ, ἐξ ὧν τὰ δύο μὲν διαφυλάττονται ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ὁ δ' ἕτερος ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ. Ὁ πρῶτος, φέρει τὴν ἐπιγραφὴν

ἀφ' ἐνός	ἀφ' ἐτέρου
ΑΓΟ	
ΡΑΝΟ	ΑΥΡΗΛΙΟΥ ΠΕΡΠΕΡΟΥ
ΜΟΥ	

κύκλω, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὸν τύπον τῆς σφραγίδος αὐτοῦ τοῦ ἀγορανόμου μετὰ τοῦ μονογράμματος τοῦ ἐπιθέτου αὐτοῦ ΠΕΡΠΕΡΟΥ *). Ὁ δ' ἕτερος σταθμὸς ἔχων βάρος λίτρας, φέρει τὴν ἐπιγραφὴν

ἀφ' ἐνός	ἀφ' ἐτέρου
ΑΓΟΡ	ΜΑΡΛΕΙ
ΑΝΟ	ΒΙΟΥΠΩ
ΜΟΥ	ΛΛΙΑΝΟ
	Υ

ἦτοι Μάρ(κον) Λειβίου Παλλιανοῦ, καὶ τὸν τύπον τῆς σφραγίδος αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὅμως ἀδύνατον νὰ διακρίνη τις τι ἕνεκα τῆς ἐπικεκολλημένης ὕλης 1). Ὁ ἕτερος σταθμὸς, ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐνταῦθα εὐρεθεὶς καὶ περιγραφεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ 128 φύλλῳ τῆς Υ-

*) Τὴν εἰκόνα τοῦ σταθμοῦ τούτου ὄρα ἐν τῇ ἡμετέρῃ καταλ. τῶν Σμυρναϊκῶν σταθμῶν τοῦ Μουσείου, 1875 σ. 48 καὶ πιν 3. Ἐν τινι σμυρναϊκῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρεται τις Μάρκος Αὐρήλιος Πέρπερος, στρατηγὸς ἐπὶ τῶν ὀπλων, ὁ ὁποῖος ὑποθέτω ὅτι εἶνε υἱὸς τοῦ ἀγορανόμου τούτου (C.I.G. ἀριθ. 3489). Καὶ ἐν ἑτέρῃ σμυρναϊκῇ ἐπιγραφῇ (C.G. 3495) ἀναφέρεται ἕτερος Μ. Αὐρήλιος Πέρπερος Χαριδημιανός.

1) Ἐν τῇ περὶ τῶν Σμυρναϊκῶν σταθμῶν φυλλαδίῳ μου δὲν ἔδωκα τελείαν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ τούτου ἐπιγραφῆς (ὄρα σ. 49, 20) ἕνεκα ἐπικεκολλημένης ὕλης, τὴν ὁποίαν ἀφήρεσα ἤδη ἐν μέρει ὥστε ἐκτός των ἐν τῇ φυλλαδίῳ ἐκείνῃ καὶ τῶν ἐν τῷ 128 φύλλῳ τῆς Ἰωνίας μνημονευομένων ἐξ ἀγορανόμων τῆς Σμύρνης προσθετέον ὡς ἔδδομον καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ τούτου ἐκτετυπωμένον Μάρ. Λεβιανόν.

ωνίας. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ ἐστὶ μνησιδὲς (μῆκ. 0,125, ὕψ. 0,068) φέρει δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτοῦ ἐπιφανείας τὴν λέξιν ΑΓΟΡΑΝΟΜΟΥ καὶ ὑπ' αὐτὴν τὸν ἐξῆς τύπον τῆς σφραγίδος αὐτοῦ τοῦ ἀγορανόμου

ΑΥΡΑΙΟ
ΝΥΣΙΟΥ
ΑΓΟΡΑ
ΝΟΜΟΥ

Ἡ σπουδαία αὕτη λίτρα ἔλκει γραμμ. 349 *).

2ον) Ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο νὰ κατασκευασθῶσι σταθμὰ φέροντα ἀφ' ἐνός μόνον ἐπιγραφὴν ἢ σύμβολον ἐκτυπον, ὡς ἦτο σήνηθες πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ἡ μήτρα συνίστατο ἐξ ἐνός μόνου μέρους, φέροντος λελαξευμένον τὸ πρόπλασμα τοῦ σταθμοῦ καθ' οἷον δὴποτε σχῆμα. Ἐπὶ τούτου δὲ ἀντικειμένου τινὸς σφραγῆς ἐπιτιθεμένου, ἐπίπεδον ἔχοντος ἐπιφάνειαν, ἔχονον διὰ τοῦ παρὰ τῇ μήτρᾳ κύκλου λαξεύματος, τὸν μόλυβδον ἐντός, μέχρις οὗ ἢ ἄνευ ἐπιφάνεια τοῦ κατασκευαζομένου σταθμοῦ, ἢ ἀνεπίγραφος δηλαδὴ, σχηματιστῆ ἄνευ κοιλώματος ἢ ἐξωγκώματος, ἀλλ' ἐπίπεδος ὡς αὕτη ἢ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ ἐπιθέματος.

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην παρατήρησιν ἀνήκουσιν ὅσα σταθμὰ φέρουσι ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῶν ἐπιφανείας σύμβολα ἢ ἐπιγραφὰς ὅχι ἐγκεχαραγμένας ἀλλ' ἐκτύπους. Εἰς τὴν αὐτὴν περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν σταθμῶν παρατήρησιν ἀνήκει καὶ ἡ ὑπαιπνὴ μήτρα τοῦ ἡμετέρου Μουσείου, δι' ἧς κατασκευάζοντο σταθμὰ μετ' ἐπιγραφῆς ἐκτύπου ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον ἐπιφανείας αὐτῶν, ἐπιτιθεμένου λείου τινὸς ἀντικειμένου σφραγῆς, μαρμαρίνου λ.χ. ἢ σιδηροῦ, καὶ διὰ

*) Κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν συνήθως ἐπὶ τῶν σταθμῶν, ἀντὶ τῆς ἐκτυπώσεως ὀλοκλήρου τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγορανόμου, ἐνετυποῦτο μόνον ἢ σφραγὶς αὐτοῦ, εἴτε ἄπαξ, εἴτε πολλάκις. Τοιαῦτα σώζονται καὶ ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Μουσείου ἐξ ὧν τρία περιέγραψα ἐν τῇ καταλόγῳ τῶν Σμυρ. σταθ. σ. 48 ἀριθ. 78 καὶ 76 σ. 24. Τοῦ ἐνός τούτων τὴν εἰκόνα ὄρα ἐν πίνακι 3φ.

τοῦ περιττοῦ τῶν προπλασμάτων παραλληλεπίδου λαξεύματος χυνομένου τοῦ μόλυβδου.

Ἡ πρώτη περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν σταθμῶν παρατήρησις εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδειχθῇ, διότι δὲν εὐρέθη εἰσέτι μήτρα δι' ἧς κατασκευάζον σταθμὰ, φέροντα καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων αὐτῶν τῶν ἐπιφανείων ἐκτύπους ἐπιγραφὰς. Ἐξήγαγον δὲ τὴν παρατήρησιν ταύτην, ὀδηγηθεὶς ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς κατασκευῆς πολλῶν σταθμῶν, τὰ ὁποῖα νύτυχον νὰ ἴδω ἰδίως ὁμοίαις. Ἡ δευτέρα ὅμως παρατήρησις πληρέστερα ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπαιπνῆς ἡμῶν μήτρας, δι' ἧς καὶ τινὰς ἐφαρμογὰς ἐποιήσαμην πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς παρατηρήσεως μου. Ἐπιθέσας δηλονότι λείον τεμάχιον μαρμαρίου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας (τῆς μήτρας) τῆς ἐχούσης μήτραν λίτρας τε καὶ ἡμίλιτρον διὰ τοῦ παραλληλεπίδου λαξεύματος ἐκάστης μήτρας, ἔχουσα ἐντός μόλυβδον τετηγμένον. Εἶτα δὲ τὸ ἐπίθεμα ἐκτοπίσας καὶ τὸν μόλυβδον ἐξαγαγὼν, παρατήρησα ὅτι κατασκευάσα σταθμὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

ΔΕΙ
ΤΡΑ

καὶ ἕτερον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς

ΗΜΕΙ
ΔΕΙΤ
ΡΟΝ

νομίζει δὲ τις ὅτι τὰ σταθμὰ ταῦτα κατασκευάσθησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα.

III

Ἡ μείζων σπουδαιότης τῆς μήτρας ταύτης κεῖται εἰς τὴν ἐπίπλυσιν τῆς ἐξῆς ἀπορίας: πόσον ἄρα γὰρ εἰλκεν ἢ δι' αὐτῆς κατασκευαζομένη λίτρα;

Ἡ ἀπορία αὕτη λύεται διὰ τῆς νῦν δόξης τῆς ὑπ' ἐμοῦ κατασκευασθείσης ἐν αὐτῇ λίτρας, ἐλκούσης γραμμ. γαλλ. 390. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ὅμως τοῦ ποσοῦ τούτου ἐξύγισα καὶ τὸ ἡμίλιτρον, ὅπερ ἔλκει γραμμ.

195. Ὅστε ἡ διὰ τῆς μήτρας ταύτης κατασκευαζομένη ἐν Ὑπαίποις λίτρα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἦτο περὶ τὸν Β' αἰῶνα μ. Χ. ὡς δεικνύσι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, εἴλεκε πολὺ ἀνώτερον τοῦ κανονισθέντος ὑπὸ τῶν νεωτέρων σταθμολόγων βάρους τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας εἰς γραμμ. 327,453. Διὸ ἐπικαλοῦμαι ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν τῶν ἐνδιεφερομένων περὶ τὴν ἀκριβῆ ὀλκὴν τῆς ἀρχαίας ῥωμαϊκῆς λίτρας.

Εἶναι ἤδη γνωστὸν ὅτι ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς ὀλκὴ δὲν ὄρισθη εἰσέτι καὶ ὅτι διάφοροι προϋπάνθησαν ὑπολογισμοὶ κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας τῶν σταθμολόγων. Ὁ Eisen-schmidt λ.χ. ὤρισεν αὐτὴν εἰς 6216 κόκκους παρισινούς ἦτοι γραμμ. 329,45 ὁ Budée εἰς 7200 ἦτοι γραμμ. 381,60 κτλ. Ἡ αἰτία δὲ τῶν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν ὑπολογισμῶν τῶν σταθμολόγων εἰσὶ τὰ μέσα ἰδίως, ἅτινα μετεχειρίσθη ἕκαστος εἰς τὰς ἐρεῦνας του. Ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἐν τοῖς Μουσείοις καὶ ταῖς ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς διαφυλαττούμενα σταθμὰ ἀλλ' ἐπειδὴ δι' αὐτῶν οὐδέποτε σχεδὸν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς ἡ ζητούμενη ὀλκὴ τῆς ἐνόητος παντὸς σταθμολογικοῦ συστήματος, οἱ νεώτεροι μετρολόγοι, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν νῦν ὀλκὴν τῶν χρυσῶν νομισμάτων τῶν ἐπὶ τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κοπέντων, δι' ὧν πράγματι προσήγγισαν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Ὡς γνωστὸν, ὁ Μ. Κωνσταντίνος εἶχε διαιρέσει τὴν λίτραν εἰς 72 μέρη, ὧν τὸ 1/72 εἰς χρυσὸν ὀνομάσθη solidus ἢ νόμισμα, κατὰ τὴν διατηρηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μετρολόγων μετάφρασιν τῆς λέξεως. Τὴν διαίρεσιν δὲ ταύτην ἐφήρμοσεν ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ κοπέντων χρυσῶν νομισμάτων.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ χρυσὸς δὲν ὀξυδοῦται ἐκ τῆς πολυκαιρίας καὶ ἐπομένως οὔτε μέρος αὐτοῦ χάνει οὔτε βαρύτερος γίνεται, οἱ σταθμολόγοι, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀκριβοῦς τῆς λίτρας ὀλκῆς, ἐσκέφθησαν ἵνα ζυγίσωσι πολλὰ χρυσὰ νομίσματα τῆς τε ἐποχῆς τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου,

καὶ ἐπομένως κατ' ἀναλογίαν νὰ δρῶσιν αὐτὴν ὅλην αὐτῆς. Καὶ πρῶτος κυρίως ὁ *Letronne* 4) ζυγίσας τινὰ τῶν ὠραιοτέρων τεύτων νομισμάτων ἀμφοτέρων τῶν ἐποχῶν, ὥρισεν τὴν λίτραν εἰς 6460 κόκκους ἢ τοὺς γραμμ. 327,48. Τούτῳ ἐκολούθησεν ὁ *Boeckh* 5), ὅστις ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἔρευνῶν βοηθούμενος, ὥρισεν αὐτὴν εἰς γραμμ. 327,45· ὁ δὲ *Mommsen* 3) τὴν αὐτὴν ἔδδον ἀκολούθησας, ὥρισεν ἐπὶ τέλους τὴν λίτραν εἰς γραμμ. 327,453, ἅτινα παρεδέχθη καὶ ὁ *Hultsch* 4).

Πρέπει δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ὀρθοῦσα αὕτη ὅλη ἐστὶν νῦν παραδεδεγμένη ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἀρχαιολόγων ὡς τὸ ἀκριβὲς βᾶρος τῆς ῥωμαϊκῆς λίτρας. Ἄλλ' ἡ νῦν ὅλη τῶν σταθμῶν, ἡ μὴ ληφθεῖσα δυστυχῶς ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν, ἀποφέρει ὠφέλειάν τιναν οὐχὶ ἀπορριπτέαν· εἶναι δηλαδὴ ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῇ τίνας ἔνεκα ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γνωσθέντων σταθμῶν τινὰ μὲν ἔλκουσι λίτραν πολὺ πλεόν τῆς κανονισθείσης, τινὰ δὲ πολὺ ἔλαττον αὐτῆς. Ὁ *Boeckh* 5) ἐξετάσας ἅπαντα σχεδὸν τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γνωσθέντα σταθμὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ συστήματος, καὶ παρατηρήσας ὅτι τινὰ τῶν μικροτέρων δίδουσι διὰ τὴν λίτραν αὐτῶν πολὺ ἀνώτερον βᾶρος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κανονισθέντος, ἐσκέφθη ὅτι πιθανὸν εἰς αὐτὰ νὰ ὑπῆρχε σταθμικὴ ῥοπή διὰ τὴν ὅλην ὠρισμένων τινῶν πραγμάτων.

Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ *Boeckh* πρέπει σήμερον νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ νὰ ἀνεπτυχθῇ εἰδικώτερον ἔνεκα τῶν νεωτέρων ἀνακαλύ-

1) *Considerations générales sur l' évaluation des monnaies grecques et romaines. Paris, 1817.*

2) *Metrologische Untersuchungen, Berlin, 1858.*

3) *Geschichte des Roemischen Muenzwesens. Berlin, 1860.*

4) *Griechische und Roemische Metrologie. Berlin, 1862.*

5) *Metrolog. Unters. σ. 195.*

ψων, αἰτίνας ἐγένοντο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως τῶν θαυμασιῶν αὐτοῦ μετρολογικῶν ἔρευνῶν.

Διαιρῶν τις γεωγραφικῶς τὰ ἔπιτοτα ἀνευρεθέντα σταθμὰ ἐξάγει τὰ ἐξῆς συμπεράσματα :

1ον ὅτι πολλὰ τῶν ἀρχαίων σταθμῶν εἰσι κίθδηλα ἐξ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Καὶ

2ον ὅτι εἰς πολλὰ μέρη ἴσως ἡ λίτρα ἐν τῇ ἀγοραπωλήσει εἶχεν ἀνωτέραν ὅλην τῆς νομισματικῆς, (δι' ἧς ἐσταθμίζοντο ὠρισμένα πράγματα), ὡς ἐγένετο ἀρχαιότερον καὶ ἐν τῷ ἀττικῷ συστήματι 1).

Ἡ πρώτη παρατήρησις οἰκοθεν ἐννοεῖται· διότι καὶ κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς, καθῶς καὶ κατὰ τὴν νῦν, ὑπῆρχον ἄνθρωποι κίθδηλοι σταθμοῖς χρώμενοι. Ἡ δὲ δευτέρα ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων μαρτυρεῖται, ἐὰν δὲν ἀπατώσι. Ἡ κατὰ γεωγραφικὴν ὁμῶς κατάταξις καὶ ἔρευνα τῶν σταθμῶν ἐπιτρέπει, νομίζω, νὰ ἐκφρασθῇ τις ὅτι πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἐμπορικὴν λίτραν, ἔλκουσαν ἀνώτερον τῆς νομισματικῆς βάρους· ἀλλὰ καὶ αὕτη οὐχὶ ἡ αὐτὴ εἰς ἐκάστην πόλιν.

Μελετῶν τὴν νῦν ὅλην τῶν γνωσθῶν μοι ῥωμαϊκῶν σταθμῶν, ἐσχεδίασα πίνακας τινάς, ἐν οἷς κατέταξα γεωγραφικῶς τὰ εἰς ἐκάστην διαίρεσιν ἀνακαλυφθέντα σηκώματα· ἐκ τῆς ὁλκῆς δὲ αὐτῶν βοηθούμενος παρετήρησα

1ον ὅτι ὅσαι τῶν ἐν ταύτῃ ἡ ἐκείνῃ τῇ πόλει εὐρεθειῶν λιτρῶν ἔλκουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν παραδεδεγμένην νῦν ὅλην, ἐχρησίμευσαν ὡς σταθμὰ τῆς νομισματικῆς λίτρας.

1) Ἀπὸ Σόλωνος καὶ ἐξῆς ἡμῶν ἔειπεν ἄκατον δραχμάς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, κατὰ τι ψήφισμα ἀττικόν (*C.I.G.* ἀρθ. 123), εἰσῆχθη καὶ ἐμπορικὴ μνα ἔλκουσα ἑκατὸν πενήκοντα δραχμάς· δι' αὐτῆς ἐσταθμίζοντο κατὰ τὸ ψήφισμα «τᾶλλα ἅπαντα ταύτην μνα, πλὴν ὅσα πρὸς ἀργύριον διαρρήθην εἰρηται.» Πρβλ. (*Boeckh Metrolog. Untersuchungen σ. 115 καὶ Staatshauksaltung der Athener II, σ. 556.*)

2ον ὅτι αἱ ἔλκουσαι ἀνώτερον σταθμὸν τῆς νομισματικῆς, ἐχρησίμευσαν ὡς βάρη ἐμπορικῆς λίτρας. Καὶ

3ον ὅτι αἱ ἔλκουσαι πολλῶ ἔλαττον τῆς νῦν παραδεδεγμένης, ἐχρησίμευσαν εἰς ἀπατεῶνας ἐμπόρους κτλ.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι λέγων ταῦτα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὴν σημειωθεῖσαν ὅλην τῶν καλλιτέρων σταθμῶν, δηλαδὴ τῶν μὴ βεβλαμμένων ἢ ἑλλίπων.

Ὡς παράδειγμα δὲ τῶν τριῶν τούτων παρατηρήσεων ἔσωσαν τὰ ῥωμαϊκοῦ συστήματος τῆς Σμύρνης σταθμὰ, ἐν ἧ ἀνεκαλύφθησαν μέχρι σήμερον τοσαῦτα, ὅσα ἐν οὐδεμίᾳ ἄλλῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος.

Τινὰ ἐξ αὐτῶν δίδουσι λίτραν ἐκ γραμμ. 383. 360. ἕτερα ἐκ γραμμ. 321,9. 324. 329. 330. 333. 344. 349. καὶ ἕτερα ἐκ

γραμμ. 276. 282. 283,2. 300. 30309.

Κολακεύομαι πιστεύων ὅτι ἡ συγκριτικὴ αὕτη ἔρευνα ἔσται ἀσπαστὴ παρά τοῖς ἐδιαφερομένοις περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ῥωμαίου συστήματος. Ἄλλως, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἀπορία τοῦ ἐρευνητοῦ ὅτι ἐν ταύτῃ ἡ ἐκείνη τῇ πόλει ἀπαντᾷ σταθμῶν τινὰ μὲν ἔλκουσι λίτραν ἀνωτέρας ὁλκῆς τῆς κανονισθείσης, ἕτερα δὲ πολλῶ ἔλαττο αὐτῆς ;

Σμύρνη· κατὰ ὀκτώμβριον τοῦ 1876.

Υ. Γ. Ὁ πίναξ εἰκονίζει τὴν μῆτραν κατὰ τὰς δύο αὐτῆς ἐπιφανείας, οἱ δὲ ἀριθμοὶ 1 καὶ 2 εἰκονίζουσι τὰ δι' αὐτῆς κατασκευασθέντα σταθμὰ κατὰ τὸ φυσικὸν αὐτῶν μέγεθος.

SISMANOGGIO
RISARZO